

1. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С.527-529.
2. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Мінінфраструктури від 15.04.2022 р. № 220. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13370>
3. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2022-%D0%BF#Text>
4. Договори про перевезення пасажирів на автобусних маршрутах продовжуються автоматично. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/dogovory-pro-perevezennya-pasazhyriv-na-avtobusnyh-marshrutah-prodovzhuutsya-avtomatychno/>
5. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p>
6. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 29.06.2022. Офіційний вісник України. 2022 № 76. С.11. Ст. 4566

Семененко Крістіна Анатоліївна,
*студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., професор *Калітенко О. М.*

ПРАВО НА ВІЙНУ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ

Навіть переможна війна – це зло, яке повинно бути припинено мудрістю народів.

О. Бісмарк

Незважаючи на те, що війна є надзвичайно жахливим явищем, вона завжди супроводжувала людство на всіх етапах його історичного розвитку. За статистичними даними Weslean College, у період із 3600 року до н.е. і по нинішній час відбулося більше 14600 воєн, які забрали життя понад 3 мільярдів осіб. Навіть зараз, у цивілізованому суспільстві, щороку налічується більше 30 активних збройних

конфліктів у світі [1, с. 541–554]. На жаль, історія знала лише 292 мирних роки, що не супроводжувалися збройними конфліктами.

Науковці різних часів намагалися знайти відповіді на ряд важливих питань: що таке війна? яка її природа? чи взагалі має хтось право на війну, розуміючи її катастрофічні наслідки?

На жаль, у Гаазьких та Женевських конвенціях відсутнє визначення війни. Терміни «війна», «збройний конфлікт» та «воєнні дії» у цих документах переплітаються і часто вживаються як тотожні. Починаючи з 1949 р., термін «збройний конфлікт» поступово витісняє термін «війна», що пов'язано із зміною ідеологічних поглядів у світі та заборобою використовувати війну в якості законного способу врегулювання конфлікту.

Щоб відмежувати поняття «війна» від збройного конфлікту, слід звернути увагу на лише її притаманні особливості: 1) зазвичай вона розпочинається формальним актом – оголошенням початку війни, який має наслідком припинення дипломатичних відносин та розірвання усіх двосторонніх угод між воюючими державами; 2) воюючими сторонами можуть бути лише держави; 3) війна призводить до введення спеціального правового режиму, що значною мірою обмежує права людини. З наведених ознак війну можна визначити як збройну боротьбу між двома чи більше суверенними державами, яка розпочинається з формального акту її оголошення і призводить до розриву міжнародних відносин між цими державами та запровадження спеціального правового режиму на їх територіях.

Визначення самого поняття війни не закріплене на законодавчому рівні, тому доцільно буде навести деякі визначення із доктрини. Відомий голландський юрист Гуго Гроцій у своїй знаменитій праці «Про право війни і миру» зазначав, що війна є змаганням силою, нею може бути лише збройне зіткнення держав [2, с. 68].

Видатний прусський воєначальник та філософ, учасник Наполеонівських війн Карл фон Клаузевіц зробив глибокий аналіз і систематизацію воєн і походів, які відбувалися з середини XVI століття по 1815 рік, і на основі цих досліджень видав низку праць на військову тематику та розробив власну теорію війни. Головною працею Клаузевіца стало дослідження у трьох томах «Про війну», яка не втрачає актуальності протягом майже 200 років.

Головною цінністю твору «Про війну» є створення автором загальної теорії війни, чітке визначення понять і методів в цій сфері, тобто

розробка строгих законів для такого, здавалося б, хаотичного явища як війна. Вважаючи що люди не можуть жити в цілковитому мирі, німецький вчений досліджував правила, форми та способи ведення війни і розробляв прийоми, за допомогою яких воююча сторона могла скоріше прийти до перемоги. Саме Клаузевіц надав визначення термінам «бій», «операція» і «перемога», зробив співвідношення оборони та нападу, а головне – приділив велику увагу людському фактору на війні. Вчений вважав, що навіть до дрібниць продумана воєнна кампанія не може гарантувати успіху через велике значення настроїв на фронті на момент битви і того факту, що військове керівництво діє при наявності неповної інформації, адже «три чверті того, на чому будеється дійство на війні, спотворено туманом війни». «Війна, – як зазначав Клаузевіц, – це акт насильства, який має на меті змусити противника виконати нашу волю. Вона є продовженням державної політики іншими (насильницькими) засобами» [3].

Які ж існують види війни? В сучасній науковій літературі окрім класичної війни виокремлюють ще економічну, інформаційну, «асиметричну», гібридну, хронологічну війну та інші.

Деякі автори окремо виділяють такий різновид як «справедлива війна», проте чи може таке жакливе і антигуманне явище при якихось умовах бути справедливим? Ще з античних часів відбувалися спроби розмежовувати війни за моральним критерієм, проте з середини ХХ століття така класифікація набула важливого значення із появою гуманітарних інтервенцій. Представники теорії справедливої війни (Арістотель, Ф. Аквінський, Г. Гроцій, Р. Г. Апресян, Х. Сісе та інші) за допомогою принципів справедливості накладають на використання збройної сили моральні обмеження, забороняючи свавілля. Дана теорія, за словами норвезького вченого Х. Сісе, базується на трьох групах критеріїв: принципу справедливого початку війни (*jus ad bellum*); принципу справедливого ведення війни (*jus in bello*) та принципу справедливого завершення війни (*jus post bellum*) [4].

За концепцією справедливості, розробленою О. Гюффе, заборонено вступати у війну кому і коли заманеться, а також не дозволяється використовувати будь-які засоби для її ведення, тобто наявна вимога відмовитись від принципу «хто сильніше, той і правий».

Говорячи про визнання легітимності (справедливості) війни з етичного боку, слід з'ясувати причини її виникнення та принципи, якими вона керується. Насамперед це вагомні підстави для початку

збройної боротьби, якими можуть бути самозахист, реакція на несправедливі діяння з боку інших країн до себе чи союзника, або попередження таких дій. Другою умовою визнання війни як справедливої є її оголошення належним суб'єктом (зокрема главою держави). Також зазначається, що головною ціллю повинно бути встановлення миру (а не досягнення якихось корисливих мотивів), співмірність застосування військової сили та благої мети, яка переслідується. І наостанок, війна повинна бути крайньою мірою, коли всі інші засоби врегулювання конфлікту, зокрема дипломатичні, є безсильними.

Великих труднощів завдає вимога формального оголошення війни. Відповідно до Гаазької Конвенції про відкриття військових дій 1907 р. війна не повинна починатися без її формального оголошення, якому передують недвозначне попередження [5]. Якщо воєнні дії почалися без оголошення війни, то її класифікують як агресивну, що є обтяжуючою обставиною та підвищує відповідальність агресора. Проте в сучасній науковій літературі панує думка, що даний інститут є застарілим, і хоча залишається важливим індикатором війни, проте не є єдиним. Більшість сучасних збройних конфліктів між державами розпочиналися не з формального акту, а з активних дій.

Агресію РФ на території України більшість дослідників кваліфікують як гібридну війну. Для неї характерне поєднання класичних методів ведення війни та нетрадиційних – кібератак, цільової дезінформації населення та інших невійськових засобів (використання невизначеності із поєднанням ілюзії миру, демонстрація військової міцї тощо) [6]. На жаль, 24 лютого 2022 року збройна агресія РФ проти України переросла із тліючого конфлікту в повноцінну війну, навіть за відсутності її формального оголошення. Щодня ми зазнаємо великих людських втрат, страждає економіка та інфраструктура країни, а за даними Генерального секретаря ООН, війна в Україні загрожуює найсильнішим голодом в світі з часів Другої світової війни.

З початком повномасштабної війни на території України було внесено ряд змін до законодавства, які суттєво вплинули на цивільні правовідносини, зокрема у сфері приватної власності. Поки що незрозумілим є питання яке право слід застосовувати до відшкодування шкоди на території активних бойових дій, проте уряд бере на себе зобов'язання компенсувати збитки цивільному населенню. На даний час законопроект № 7198 на розгляді у ВРУ, проте громадяни вже зараз можуть подати заявку на відшкодування збитків через додаток

«Дія» або безпосередньо звернутися до органів місцевого самоврядування. Також останніми змінами до законодавства врегульовані питання реквізиції майна, відповідальності за невиконання договору внаслідок настання форс-мажорних обставин, надання кредитних канікул позичальникам за споживчим кредитуванням та інші.

Україна неодноразово подавала скарги на Росію до Міжнародного суду ООН, і хоча Міжнародний суд ООН 16 березня 2022 р. наказав Росії негайно зупинити вторгнення і не вдаватися до подальших воєнних дій на території України, війна триває і зараз. Це змушує задуматись про удосконалення інституту притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності.

Отже, проблема війни та миру завжди існувала в людському суспільстві. Головним завданням світової спільноти є заборона війни як засобу вирішення міждержавних конфліктів, а також створення дієвого та швидкого правового механізму впливу на державу-агресора та притягнення її до відповідальності. А вітчизняне законодавство активно оновлюється, щоб врегульовувати сучасні проблеми, зокрема у сфері цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Themnér L., Wallensteen P. Armed conflicts, 1946–2013. *Journal of Peace Research*. July 2014. Vol. 51, 4.
2. Гроций Г. О праве войны и мира. Москва: Ладомир, 1994. 868 с.
3. Клаузевиц К. Про війну. М., 1990. 276 с.
4. Сисе Х. Справедливая война? О военной мощи, этике и идеалах. М. : Весь Мир, 2007.
5. III Конвенція про відкриття воєнних дій. ООН; Конвенція, Міжнародний документ. Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b85
6. Радковець Ю. І. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. Наука і оборона. 2014. № 3. С. 36–42.